

MODULE VOOR ONDERZOEKEND LEREN

LEERLINGMATERIAAL:

Startgegevens:

Titel: Module Latijn: "De kunst van het vertalen"
Leerjaar: V5, Latijn
Duur: 15 lessen van 45 minuten
Studielast: 10 slu
Bronnen: Opdrachten uit lesboek "Ovidius en Caesar. Versieren en manipuleren met taal" (C. Fisser en P. Verhoeven, 1998)
Examenbundel "Omnia mutantur"(C. Fisser, T. Jansen, P. Verhoeven, 1998)

1. Omschrijving:

In deze module ga je ontdekken hoe dichters en andere taalkunstenaars taal versieren. Welke middelen zet een 'taalkunstenaar' in om zijn boodschap over te brengen op de lezer? Op welke manier probeert hij de aandacht van de lezer te trekken en vervolgens vast te houden? Wat is het effect van het inzetten van allerlei middelen op de lezer? Deze zaken ga je bestuderen in de 1^e drie onderdelen van de module. Wanneer je je verdiept hebt in de mogelijkheden, zul je tenslotte zelf het geleerde toepassen bij de vertaling van een passage uit Ovidius' Metamorphosen (onderdeel 4). Hoe jij zelf een taalkunstenaar bent geworden verwerk je tenslotte in een reflectieverslag.

2. Leerdoelen:

Je kunt een grote hoeveelheid stilistische middelen aanwijzen in bestaande Nederlandse en Latijnse teksten.
Je kunt je kennis van de stijlmiddelen demonstreren in jouw eigen poëtische vertaling.
Je kunt je kennis van creatief taalgebruik illustreren met een creatieve verwerking van een concreet begrip/concrete tekst.
Je kunt je eigen stappen op het pad van taalkunstenaar beschrijven.
Je kunt je eigen sterke kanten als taalkunstenaar noemen en verbeterpunten aangeven.

3. Uitwerking van de onderdelen van de module:

Op de pagina's 2 t/m 10 worden alle vier onderdelen van de module uitgewerkt. Bij elk onderdeel zie je wat je moet doen, welk product er van je verwacht wordt, welke studielast er voor het onderdeel staat en hoe het onderdeel beoordeeld wordt.

4. Overzicht van te leveren producten:

Onderdeel 1	Research verslag "Reclames" + reflectie Creatief product: Eigen reclameslogan	15p
Onderdeel 2	Creatieve verwerking "Beeldend taalgebruik"	15p
Onderdeel 3	Powerpointpresentatie Tekstbespreking	30p
Onderdeel 4	Creatief product: Poëtische vertaling	30p
Onderdeel 5	Reflectieverslag "De taalkunstenaar in mij"	10p

5. Beoordelingscriteria + beoordelingsmodel:

Zie pag. 11+12

ONDERDEEL 1: VERSIEREN MET TAAL

Introductie

Overal kom je reclameboodschappen tegen die ons willen verleiden tot kopen: in de krant, op de TV en op straat. Op haringkarren kun je bijvoorbeeld de volgende slogans lezen:

*Wiebes haring 'n openbaring
Zeebanket, je van het
Vis, het gezondste stukje vlees dat er is*

Meestal hebben deze leuzen met elkaar gemeen dat ze rijmen. De visman die op zijn kar liet zetten 'zeebanket, je van het' maakte niet alleen gebruik van rijm, maar ook verving hij het woordje 'vis' door het woord 'zeebanket'. Deze visman verkoopt niet zomaar vis, nee, hij verkoopt zeeproducten die het waard zijn tijdens een feestmaal of banket gegeten te worden! Dat wil hij in ieder geval door het gebruik van het woordje 'zeebanket' suggereren. De derde visman gaat ervan uit dat mensen liever vlees dan vis eten. Hij verkoopt zijn vis als gezond vlees en hoopt zo de omzet te vergroten. Alle drie hebben ze deze leuzen waarschijnlijk zelf bedacht.

Hoeveel geraffineerder wordt er van de taal gebruik gemaakt, als professionals, zoals reclameontwerpers, worden ingeschakeld en slogans bedenken. Degene die de reclameslogan van bierproducent Heineken bedacht **Heerlijk, helder, Heineken** maakte een slagzin die er mag zijn. Wat is nu zo bijzonder aan deze 'boodschap'?

Zij bevat zeven stilistische middelen, manieren om de taal te 'versieren'. Deze zijn hieronder cursief afgedrukt:

- * er zit een *climax* in: het is een opsomming van drie woorden (*trikolon*), waarvan de eerste twee woorden ieder twee lettergrepen hebben, het laatste woord drie; het belangrijkste woord, 'Heineken', wordt voor het laatst 'bewaard';
- * de drie woorden beginnen met dezelfde medeklinker, in dit geval de 'h' (*alliteratie*); daardoor krijgt de naam 'Heineken' extra nadruk;
- * tussen de drie woorden ontbreken verbindingswoorden, zoals 'en' (*asyndeton*) en het gezegde is weggelaten (*ellipsis*); hierdoor wordt het een snelle, vlotte riedel;
- * er zijn veel dezelfde klinkers gebruikt (*assonantie*), waardoor een eenheid in klank ontstaat;
- * de naam van de producent van het bier 'Heineken' wordt gebruikt om het product 'bier' aan te duiden (*metonymie*).

De boodschap is eigenlijk: 'Het bier van Heineken is lekker en niet troebel.' Je ziet echter meteen dat zo'n uitspraak niet 'werkt'.

Maar er is nog meer aan de hand. 'Helder' betekent hier niet alleen 'niet troebel'. 'Helder' wordt namelijk vaak gebruikt in combinatie met bronwater of water dat uit de bergen stroomt. Een kenmerk van water in het algemeen is dat het de dorst lest. De associatie bij bronwater of water uit een bergbeekje is, dat het zuiver en gezond is, puur natuur, niet aangetast door milieuverontreiniging. In feite zeggen die drie woorden dus: het bier van Heineken is lekker, niet troebel, en ook gezond en dorstlessend.

Deze hele boodschap van dertien woorden is kernachtig in drie woorden uitgedrukt en dan ook nog op een manier die onze aandacht trekt en vasthoudt!

Onderdeel 1: 'Versieren met taal'

Studielast	ca. 3 uur (3 SLU)
Vaardigheid	onderzoek, (creatief) schrijven
Presentatievorm	verslag (research + creatief product)
Beoordeling	15 punten van het totaalcijfer van de module.
Bronnen	Zie voor een overzicht van stijlmiddelen je schoolboek voor Nederlands, of gebruik het overzicht uit "Studeo" (pag.91-100).
Research:	Verzamel gedurende de tijd van de module reclames, waarin de taal op een aparte manier gebruikt wordt. Zoek voorbeelden van verschillende stijlmiddelen. Neem <u>zes</u> opvallende reclames op in je verslag en noem de naam van het stijlmiddel of waarom de mededeling je aandacht trok. Noteer waar je ze gevonden hebt.
Reflectie:	Geef bij elk voorbeeld aan of je het taalgebruik geslaagd vindt.
Creatief product:	Ontwerp een slagzin voor een product dat jij lekker of leuk vindt. Verwerk hierin minimaal één stijlmiddel.

ONDERDEEL 2 BEELDEND TAALGEBRUIK

Introductie

Ovidius is een meester in het beschrijven van mens en, plaatsen en gevoelens. Hij schetst als het ware met woorden een beeld, dat je niet snel meer vergeet. Van het abstracte begrip 'jaloezie' maakt hij een persoon (personificatie).

Fragment 2 De Jaloezie of Afgunst

Daarbinnen ziet ze¹ haar
vretend aan aan stukken slangevlees, voedsel voor haar venijnen²,
770 Vrouw Jaloezie. Die aanblik doet haar deinzen. Maar de ander
rijst moeizaam van de grond omhoog, laat al die slangelijven
half afgekloven liggen en komt aan met trage pas.
Als zij Minerva ziet, zo mooi van leden en van wapens,
kreunt ze en als ze de godin ziet gruwen, grijnst ze vals.
Bleekheid ligt op haar wangen, heel haar lijf is uitgemergeld,
haar blik kijkt altijd schuin en haar gebit is roestig vuil,
haar hart met gal bezwadder³ en haar tong vol giftig speeksel.
Ze lacht uitsluitend als ze weet van andermans verdriet,
780 geniet geen slaap, omdat ze wakker ligt van schrikgedachten;
ze loert afgunstig op succes van mensen en ze kwijnt
al loerend weg: ze proeft ervan en wordt beproefd, en daarmee
wekt ze haar eigen kwelling.

Ovidius, Metamorphosen II, 768-82

1 Minerva, die op weg was gegaan naar het huis van de Jaloezie.

2 Dichterlijk meervoud.

3 Zwadder is slangengif; bezwadder: vol slangengif.

Hieronder volgt zijn beschrijving van het paleis van de Slaap.

Fragment 3 Het paleis van de Slaap

Dicht bij het land van de Cimmeriers⁴ ligt een spelonk
in een verborgen dal, een holle berg, de diepe woning
van trage Slaap. De zon kan daar, of zij nu stijgt of daalt,
nooit met haar gloed naar binnen dringen. Mist en nevelslierten
waaien er van de grond omhoog in troebel schemerlicht.
Geen vroege, trotsgekamde⁵ haan kraait daar met ochtendzangen
Aurora⁶ uit haar bed; de stilte wordt er door geen klank
van waakse honden of van ganzen - waakser nog dan honden
600 doorbroken. Geen door wind bewogen takken, dieren groot
noch klein, noch menselijke kreten laten zich daar horen.
Er heerst een woordeloze rust. Diep in de rots ontspringt
het water van de Lethe⁷, dat met zacht gekabbel over
rollende kiezelsteentjes voortglijdt en tot slapen noodt.
Buiten de grotingang een veld van welige papavers
en niet te tellen kruiden, waar de natbedauwde Nacht
haar slaapdrank haalt⁸ om over duister land te sprenkelen.
Je hoort er nergens deuren knarsen, geen schamiergeluid,
er is geen deur in heel dat huis, geen enkele deurbewaker.
610 In 't midden der spelonk torent een ebbehouten⁹ bed,
somber van kleur, bedekt met zwarte spreij en veren kussens

waarop de slaapgod zelf in lome rust ligt uitgestrekt.
Overall om hem heen krioelen vage droomgestalten,
in vormen velerlei, zoveel als halmen bij de oogst
of als de blaadjes in een bos of korrels op een zandstrand.

Ovidius, Metamorphosen XI, 592-615

4 Een volk dat woont aan de westrand van de aarde.

5 Een haan, die trots is op zijn kam.

6 De godin van de dageraad.

7 Een rivier in de onderwereld. Het drinken daaruit bracht de zielen van de gestorven mensen vergetelheid.

8 De nacht wordt gezien als iemand die land en mens in slaap dompelt.

9 Ebbenhout is donker hout.

Ovidius had eenvoudigweg kunnen schrijven: in het paleis van de Slaap is het altijd donker en stil. Maar dat doet hij niet. Als een echte regisseur laat hij ons door middel van woorden eerst de buitenkant van de grot zien en leidt ons dan langzaam naar binnen. De woning van de Slaap bevindt zich in een donkere grot, ver weg van de bewoonde wereld aan de westrand van de aarde. Het is daar mistig, nevelig en schemerig. Eerst beschrijft hij de omgeving van de grot. De rivier de Lethe, die met haar water vergetelheid brengt, stroomt langs de grot. Haar water kabbelt over de steentjes. Kabbelend water maakt mensen rustig en laat hen makkelijker inslapen. Papavers, waaruit de mens opium haalt - een drug die de mens doet wegdoezelen - en andere kruiden staan aan de ingang van de grot. En dan komt het beeld dat de vochtige Nacht uit die kruiden slaap verzamelt om deze uit te sprenkelen over het duistere land en zo land en mens in slaap te do en verzinken. De nacht wordt als een persoon voorgesteld, die vochtig is van de nevels die bij het vallen van de duistemis zich over het land verspreiden.

Dan gaan we de grot binnen. Dat het er stil is beschrijft hij door op te sommen wat je allemaal niet hoort! Dat het er donker is benadrukt hij door te beschrijven dat geen zonnestraal er naar binnen kan dringen, hoe de stand van de zon ook is. Als we dan met Iris de grot zijn ingetreden, zien we op een bed, donker, donzig en zacht, loom de Slaap liggen, omringd door dromen.

Onderdeel 2: Beeldend taalgebruik

Studielast	ca. 2 uur (2 SLU)
Vaardigheid	creatief vormgeven
Presentatievorm	creatieve verwerking (keuze)
Beoordeling	15 punten van het totaalcijfer van de P.O.

Creatief product: Kies één van de volgende opdrachten.

1. Zoek uit een krant of tijdschrift een afbeelding als illustratie bij de fragmenten beelden taalgebruik.
2. Teken de Jaloezie of teken de grot van de Slaap; je kunt dat doen aan de hand van de beschrijving van Ovidius, je kunt ook je eigen fantasie volgen.
3. Maak een collage van de Jaloezie of van de grot van de Slaap; je kunt dat doen aan de hand van de beschrijving van Ovidius, je kunt ook je eigen fantasie volgen.
4. Zoek een muziekstuk uit, dat volgens jou goed past bij de grot van de Slaap of bij Jaloezie en laat dat in de klas horen. Licht je keuze toe.
5. Zoek een passage uit een boek dat je gelezen hebt, dat ook een mooie beschrijving geeft van een plaats of personage en lees dat voor.
6. Maak een collage of tekening van het paleis van de Zon en de woning van de Roddel.
7. Beschrijf een plaats die jou dierbaar is, op de manier zoals Ovidius dat deed in fragment 3.
8. Beschrijf een abstracte eigenschap door er een personificatie van te maken, zoals Ovidius deed bij de Jaloezie, bijvoorbeeld van de Roddel.

Reflectie: Geef in een bijlage een toelichting op de door jou gemaakte keuzes/afwegingen/motivaties bij jouw creatieve verwerking.

ONDERDEEL 3 “ARS ADEO LATET ARTE SUA”

De titel van dit onderdeel is een citaat uit Ovidius' *Metamorfose* van Pygmalion en zijn beeld.

Pygmalion maakt een beeld dat zo mooi, dat de kunst(vaardigheid) van Pygmalion de kunst (niet-werkelijkheid) verbergt: kunst wordt echt!

In de volgende opdracht ga jij de kunst(vaardigheid) van Ovidius weer uit de tekst tevoorschijn halen: jij gaat een passage uit Ovidius' *Metamorfosen* bespreken, door alle stijlmiddelen en taalversieringen inzichtelijk te maken.

De betreffende passage komen uit het verhaal van Echo en Narcissus. Het gaat om de onderstaande tekstpassage:

Ovidius, *Metamorphosen* III, 381-392

- 381 hic stupet, utque aciem partes dimittit in omnes,
voce 'veni!' magna clamat: vocat illa vocantem.
respicit et rursus nullo veniente 'quid' inquit
'me fugis?' et totidem, quot dixit, verba recepit.
- 385 perstat et alternae deceptus imagine vocis
'huc coeamus' ait, nullique libentius umquam
responsura sono 'coeamus' rettulit Echo,
et verbis favet ipsa suis egressaque silva
ibat, ut iniceret sperato bracchia collo.
- 390 ille fugit fugiensque 'manus complexibu aufer!
ante' ait, 'emoriar, quam sit tibi copia nostri.'
rettulit illa nihil nisi 'sit tibi copia nostri'.

Onderdeel 3: Ars adeo latet arte sua.

Studielast	ca. 3 uur (3 SLU)
Vaardigheid	tekst verklaren, inhoudelijk en stilistisch
Presentatievorm	powerpointpresentatie
Beoordeling	30 punten van het totaalcijfer van de module.

Product

In de volgende opdracht ga jij de kunst(vaardigheid) van Ovidius weer uit de tekst tevoorschijn halen: jij gaat een passage uit Ovidius' *Metamorfosen* bespreken, door alle stijlmiddelen en taalversieringen inzichtelijk te maken.

De vorm waarin je dit doet is een powerpointpresentatie waarin je:

- woorden (en betekenissen) toelicht met beelden
- grammatica bespreekt met heldere uitleg
- stijlmiddelen in beeld brengt (kleur, contrast, pijlen, bogen, enz.)

Research Je mag op het internet op zoek gaan naar vertalingen van deze passage, zodat je alvast een idee hebt wat er in de passage aan bod komt; het gaat er in je presentatie vooral om dat je inhoud en versiering in beeld brengt/verduidelijkt (de werkelijkheid en de kunst).
Je kunt ook gebruik maken van onderstaande aantekeningen.

Aantekeningen:

381	stupeo	stomverbaasd zijn
	acies, aciei	scherpte; <i>metonymisch</i> : (spiedende) blik
383	nullus	<i>zelfstandig gebruikt</i> : niemand
384	totidem, quot	evenzoveel als
385	persto	doorzetten, volhouden
	alternus	afwisselend, antwoordend
	imago, imaginis	beeld, afbeelding; <i>hier van het gezicht op het gehoor overgebracht</i> : weerklank, echo
386	coeo, coire	samenkomen (<i>bijv. in de liefde</i>)
386-7	nulli...sono	<i>dativus bij responsura</i>
	libentius	liever
388	faveo + dat.	ondersteunen
389	incicio +dat.	leggen om
	speratus	lang begeerd
	bracchium	(de) arm
390	complexus,-us	omhelzing, omarming
391	ante...quam	eerder...dan, liever...dan, dat...
	emior	sterven
	copia nostri	macht over ons/mij
392	refero, referre	antwoorden
	nihil nisi	niets tenzij, alleen maar

ONDERDEEL 4 DE KUNST VAN HET VERTALEN

Studielast	ca. 4 uur (4 SLU)
Vaardigheid	creatief vertalen, toepassen van geleerde uit vorige onderdelen
Presentatievorm	schriftelijk verslag: vertaling + toelichting
Beoordeling	30 punten van het totaalcijfer van de module.
Research:	Er is een werkvertaling bijgeleverd + aantekeningen die het Latijn verduidelijken. Vergelijk de werkvertaling kritisch met het Latijn, zoek in een woordenboek naar alternatieven of betere mogelijkheden daar waar je het niet eens bent.
Product	Maak een vertaling van de hierna bijgeleverde tekst uit Ovidius' <i>Metamorfosen</i> . Het gaat om een beschrijving van de (eerste) gedaanteverwisseling van de nimf Echo. Voorwaarden: 1. Maak een eigen poëtische vertaling, waarin je minimaal 4 stijlmiddelen verwerkt. 2. Zorg voor een vertaling die beeldend en creatief is. 3. Kies voor eigentijds woordgebruik, maak een vertaling die voor jouw leeftijdsgenoten prettig leesbaar en te begrijpen is.
Reflectie	Geef een korte beschrijving van je werkproces: keuzes/twijfels problemen/oplossingen/geslaagde vondsten.

De nimf Echo door Juno gestraft Echo en Narcissus, *Metamorfosen* III.359-369

Corpus adhuc Echo, non vox erat; et tamen usum
360 garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat,
reddere de multis ut verba novissima posset.
fecerat hoc luno, quia, cum deprendere posset
sub love saepe suo nymphas in monte iacentes,
illa deam longo prudens sermone tenebat,
365 dum fugerent nymphae. postquam hoc Saturnia sensit,
'huius' ait 'linguae, qua sum del usa, potestas
parva tibi dabitur vocisque brevissimus usus',
reque minas firmat; tamen haec in fine loquendi
ingeminat voces auditaque verba reportat.

Aantekeningen

359	adhuc	<i>hier</i> : toen nog
360	garrulus (alius) quam oris	praatziek (ander) dan <i>hangt af van ...</i>
361	reddere - - posset de multis novissimus	<i>bijzin; ingeleid door welk voegwoord?</i> <i>nl.</i> : verbis laatst
362	deprendo 3	betrappen
363	nympha iacentes	nimf <i>congueert met ...</i>
364	illa prudens, prudentis	Echo <i>hier</i> : met opzet
365	dum + coni. Saturnia	opdat intussen de Saturnische: <i>Juno was een dochter van</i>
<i>Saturnus</i>		
366	potestas, potestatis + gen. qua deludo, deludi, delusum 3	macht over <i>welke naamval?</i> voor de gek houden, bespotten
368	mina firmo 1 tamen haec in fine loquendi	dreigement bekrachtigen, effectueren toch wel <i>wie wordt hiermee bedoeld?</i> <i>namelijk van anderen</i>
369	ingemino I reporto 1	verdubbelen, herhalen terugdragen, terugkaatsen

Werkvertaling

Echo was toen nog [een nimf met] een lichaam, niet een stem; en toch had zij praatziek [als ze was], niet een ander gebruik van haar mond dan ze nu heeft, zodat zij van veel [woorden] de laatste woorden kon teruggeven.

Juno had dit veroorzaakt, omdat zij [= Echo], (telkens) wanneer zij [= Juno] de nimfen die op berg[rug] steeds onder haar eigen Jupiter lagen, kon betrappen, de godin met opzet door een een lang gesprek vasthield, opdat de nimfen intussen konden vluchten (vluchtten).

Nadat de Saturnische dit gemerkt had, zei ze: 'een geringe macht over deze tong, waardoor ik voor de gek gehouden ben, zal aan jou gegeven worden en een zeer kort gebruik van je stem' en ze bekrachtigt haar dreigementen met een daad; toch herhaalt (verdubbelt) deze op het einde van het spreken [van anderen] wel de klanken en kaatst de woorden die ze gehoord heeft, terug.

Beoordelingsmodel:

Onderdeel	max	g	v	m	Commentaar	punten
Research reclames						
• kwaliteit selectie	6					
• reflectie	4					
Creatie Reclameslogan						
• totaalindruk	2					
• toepassing stijlmiddel	3					
Creatie Beeldend taalgebruik						
• totaalindruk	7					
• beschrijving keuzes en motivaties	8					
Ppt tekstbespreking						
• toelichting met beeld	10					
• stijlmiddelen	10					
• grammaticale uitleg	10					
Creatie Poëtische vertaling						
• hoeveelheid stijlmiddelen	5					
• kwaliteit stijlmiddelen	5					
• beeldend taalgebruik	5					
• grammaticale kwaliteit	5					
• creativiteit	5					
• eigentijds taalgebruik	5					
Reflectieverslag						
• beschrijving leerproces	5					
• analyse sterke punten en verbeterpunten	5					
Totaal	100					

DOCENTENMATERIAAL:

Startgegevens:

Titel: Module Latijn: "De kunst van het vertalen
Leerjaar: V5, Latijn
Duur: 15 lessen van 45 minuten
Studielast: 10 slu
Bronnen: Opdrachten uit lesboek "Ovidius en Caesar. Versieren en manipuleren met taal" (C. Fisser en P. Verhoeven, 1998)
Examenbundel "Omnia mutantur"(C. Fisser, T. Jansen, P. Verhoeven, 1998)

Algemene toelichting

In deze module gaat de leerling bestuderen hoe dichters en andere taalkunstenaars taal versieren via stijlmiddelen, beeldende middelen en creatief taalgebruik.

Na 3 oriënterende opdrachten gaat de leerling het geleerde toepassen door een eigen creatieve vertaling te maken van een Ovidius-tekst (Metamorphosen)

Aan het eind van de module reflecteert de leerling op eigen kunnen en leren op het pad van de taalkunstenaar.

De leerling heeft de vrijheid om de eerste 3 onderdelen in eigen volgorde te maken.

De docent kan ervoor kiezen om de deelopdrachten per onderdeel te ontvangen en van commentaar te voorzien en om de leerling indien nodig te voorzien van feedback op het werkproces.

Benodigde ruimte/materialen

De leerling heeft de benodigde teksten + opdrachten volledig ter beschikking op schrift en digitaal (in ELO).

Werkruimte met computer gewenst (mediatheek).

In geval van presentatie: in overleg met leerling moment + publiek kiezen.

Toelichting op researchopdrachten

- Het is van belang dat de docent de grenzen stelt aan de bronnen: Welke stijlmiddelen moet de leerling bijvoorbeeld kennen (is dit de 1e kennismaking met stijlmiddelen of heeft de leerling hier al enige ervaring mee opgedaan?): stijlmiddelenoverzicht dus door docent te bepalen/maken.
- Als uitbreidend bronnenmateriaal bij opdracht 4 (de eigen creatieve vertaling) kan de docent er voor kiezen om één of meer voorbeeldvertalingen te geven van professionele vertalers, die eveneens stilistische/beeldende vertalingen hebben geschreven.